

MARJA-LEENA PARKKINEN

Eläkeläinen kirjaston käyttäjänä

Olen toiminut eläkeläisten palvelukeskusten kirjastonhoitajana vuodesta 1977. Sana eläkeläinen ei yksiselitteisesti merkitse täydet työvuotensa tehnyttä yli 63-vuotiasta ikään-tyntä ihmistä. Joukkoon kuuluu eri-ikäisiä, eri syistä työelämän ulkopuolelle päätyneitä, myös nuoria. Koska oma toimipaikkani kuitenkin sijaitsee entisen vanhainkodin, nykyisen vanhus-ten sairaalan yhteydessä, asiakkaani ovat ns. peruseläkeläisiä: kuudenkymmenen paremmalta puolen yhdeksänkymmeneen.

Työni on tehnyt minusta ikäsokean. En aikoihin ole tuijottanut palvelukeskuskortin syntymävuoteen. Yhdeksänkymmiseni päihittää

muistissaan monet nuorempansa. Kirjastoa käyttävän eläkeläisen yhteismitalliset ominaisuudet ovat muualla kuin vuosiluvuissa. Kirjat yhdistävät heidät, kylläkin eri syistä ja erilaisella intensiteetillä, erilaiset kirjat. Sanoisin, että heitä on joka lähtöön.

Vuosien paino

Iän tuomat ongelmat ovat silti monelle eläkeläiselle yhteiset ja hankaloittavat rutiineja: näkö heikkenee, liikkuminen tuottaa vaikeuksia, orientoituminen uuteen on hitaampaa kuin nuorempana, muisti pettää, krempat risovat, yksinäisyys masentaa. Palvelukeskuksen kirjastos-

sa joutuu väistämättä kohtaamaan myös kuoleman ja menetykset: tuntuu kipeältä luopua läheiseksi käyneestä ikinuoresta asiakkaasta, toisaalta asiakkaan pitkän poissaolon kirjastosta selettää monta kertaa elämäkumppanin kuolema. Yhtenä haastavimmista tilanteista työssäni koenkin juuri niiden sanojen etsimisen ja löytymisen, jotka tuossa tyhjyyden täyttämässä elämänvaiheessa tulevat ensin hetken tueksi, myöhemmin täyttämään yhä suuremmassa määrin uutta ja outoa oloa.

Asiakkaideni kanssa eläminen on opettanut ymmärtämään sen, ettei eläkeikä merkitse keinuoliin vajoamista (mutta sallii senkin), ettei vanhuus välttämättä ole rauhaa ja tyytymistä, että elämä on jokaisessa vaiheessaan yllätyksellinen ja uusi. Asiakkaani saattavat yllättää minut radikaaleilla elämänratkaisuillaan, mielipiteillään, huumorintajullaan ja senkaltaisella suvaitsevuuudella, joka on mahdollista vain silloin, kun takana on pitkä ja eläen eletty historia.

Edellä kuvaamani asiakas käyttää myös yleisiä kirjastoja. Paljon siitä mitä seuraavassa kerron eläkeläisestä kirjastonkäyttäjän perustuu ensikäden lähteisiin, eli asiakkaideni kokemuksiin.

Iso aivo ja pienet aivot

Kun elin tämän kirjoituksen ensimmäisiä synnyttämisvaiheita, sain näkökuvan: näin kaksi möykkyä, jotka lopulta osoittautuivat aivoiksi. Toinen edusti mielessäni kirjastoa valtavana kollektiivisena, kaiken mahdollisen tiedon ja tunteen sisältävänä Olentona. Toiset aivot olivat pienet, ihmisen, tässä tapauksessa Eläkeläisen aivot. Mutta ne olivat innostuneet ja halukkaat aivot! Samalla ymmärsin, miksi olin tuskaillut työni kanssa: sana käyttää ei ollut tuntunut oikealta, koska Eläkeläiseni etsii vuorovaikutusta. Hän yrittää päästä keskustelemaan tämän ison valtaisen runsaudensarven kanssa. Mutta tässäpä kohden en pääsekään pakoon käyttää-sanaa, koska matkassa on mutka.

Muutokset ja muuttumiset

Aloitin kirjasto-opintoni harjoittelemalla Tampereen kaupunginkirjastossa 60–70 -lukujen vaihteessa. Kirjastonjohtajana oli legendaarinen Mikko Mäkelä, jonka perjantaisista aamuluen-

Kuva: Kalevi Keski-Korhonen

noista on mieleeni jäänyt kaksi perusopetusta eli numero yksi: nosta jalkasi kerran viikossa pöydälle ja mieltä, teetkö jotain turhaan vain tekemisen vuoksi tai siksi, että olet tehnyt niin ennenkin. Toinen opetus oli: palvele aina asiakkaasi loppuun asti, katso että hän on tyytyväinen kirjastoosi ikään, arvoon, sukupuoleen ynnä muihin toisarvoisuuksiin katsomatta, palvele erityisellä huolella myös sairas ja vammainen, kuuntele ihmistä, kysele kunnes ymmärrät mitä hän hakee. Ole ihmisten suhteen utelias, toimi haetun tiedon salapoliisina. Ajaattele - ja toimi.

Aikojen kuluessa nämä kaksi neuvoa löivät yleisten kirjastojen puolella toisiaan poskelle. (Mikko Mäkelästä riippumatta.) Yritän kuvailla, karrikoiden.

Kun tarpeeksi mietittiin miten muututtaisiin, ettei oltaisi kuin ennen, kirjastosta tuli tiede. Entinen ammattitutkinto muuttui kirjastotieteeksi ja informatiikaksi Tampereen yliopistoon, ja uusista huippukoulutetuista kirjastonhoitajista tuli maailman huonoimmin palkattuja maistereita. Ammattina kirjastonhoitajan status oli vielä 80-luvulla sellainen, ettei mistään statuksenkaltaisesta voi edes puhua. Mutta kirjastonhoitaja on aina rakastanut työtään, ollut pienessä uskollinen ja vaatimaton, silti kunnianhimoinen ja yrittänyt parastaan. Hän alkaa siis luoda informaatiokeskuksia, hän opettelee tietotekniikan, kehittää sitä, paisuu siitä onnelliseksi, ja niin hän saa työtovereikseen myös miehiä samettihousuineen ja poninhäntineen. Mikrot ja miehet, pistämätön yhdistelmä! Kirjastotempelit syntyvät ja tieto on valtaa. Ja valta on salaista.

Eläkeläiseni näkökulmasta sen entisen aina valmiina -periaatteella toimivan kirjastonhoitajan tilalle tuli tietokone ja datamaailma, valokynät ja napista painettavat eräpäiväliuskat. Tiedon paikka ei ole ihmisen takana vaan koneen kuvaruudussa. Ja siihen ei Eläkeläiseni oikein saa otetta. Yhtäkkiä hän ei osaa käyttää kirjastoa.

Kirjaston muutokset pelottavat ikäänntyvää ihmistä - joka myös tietää koko ajan muuttuvansa, eikä ainakaan nuorempaan suuntaan. Kaikki se tekninen uudistus, joka hyvässä uskossa tehtiin helpottamaan tiedonsaantia ja löytymistä,

onkin Eläkeläiseni uhka. Pahinta on kirjastoimisenkin muuttuminen tietokoneen näköiseksi; siltä ei enää oikein uskalla kysyä ja jos kysyy, se käskee menemään hyllylle, ja kun menee hyllylle, hyllyt eivät olekaan kuin ennen, ja kun menee uudestaan kysymään, se katsookin vain tietokonetta. Vuorovaikutus ei pelaa. Aivot eivät synkkaa. Toiset ovat ihmisen, toiset koneen. Iso ihana tiedonpankki on numerosarjan takana.

Edelliseen kappaleeseen on lisättävä ymmärrettävyyden vuoksi se tosiasia, että tiskin takana ei tänä päivänä välttämättä istu lainkaan kirjastokoulutuksen saanut ihminen, vaan esimerkiksi työllistetty, asiakaspalveluun tottumaton nuori. Seuraava luku kertookin suuresta sivustatulo muuttujasta kirjastojen kehityksessä.

Säästöt ja supistukset

Siis on puhuttava supistuksista. Synnytyssanastossa sillä tarkoitetaan tapahtumaa, joka työntää lapsen ulos synnytyskanavasta. Naisvaltaiselle kirjastonhoitajajoukolle se on tuttu juttu, ja meidän kirjastomiehemmekin ovat yleensä niin valistunutta porukkaa, että heillä on usein sekä visuaalinen että manuaalinen kokemus asiasta. Ilman puudutusta synnyttäminen on poikkeuksetta tuskallista, ajallisesti pitkäkestoista ja siinä tulee hiki.

Eläkeläisemme tuntee myös supistukset. Omissa nahoissaan.

Kirjaston määrärahat eivät riitä. Siinä missä Eläkeläinen epätoivoisesti etsii koulunsa käynnystä kirjastonhoitajaa neuvomaan nappien painamisessa tai hyllylle ohjaamisessa, etsii koulutettu kirjastonhoitaja virkoja avoimna-sivuja Kirjastolehdestä. Niitä ei en ole, ei sivuja eikä virkoja. Kirjastonhoitaja opettelisi vaikka kuinkamoisin entiset konstit lähestyä asiakasta, kunhan olisi missä lähestyisi. Supistukset tuntuvatkin tarkoittavan tuhkamunien synnyttämistä eli luonnollista poistumaa. Tavallaan kirjastonhoitaja on siis korvaamaton. Kuka tahansa tiskin takana ei ole asian osaamisen kannalta tarpeeksi.

Eläkeläistäni supistukset kohtaavat ankarina myös oman työsektorini alueella. Sitä kutsuttiin

joskus sosiaalisesti erityiskirjastotyöksi. Yhdessä muiden sosiaalisten turvaverkkokatkomisten ja hauraiden uudelleensolmimisten jälkeen, eli esimerkiksi vanhustenhoidon pääpainon muuttuessa avohoidoksi (työvoiman huvetessa heitteillejätöksi?) ja entisten ns. vanhainkotien muuttuessa pitkäaikaissairaaloiksi, useimmissa kunnissa on kyseenalaistettu, yhdistelty tai kokonaan lopetettu sairaalakirjastot. Enää Eläkeläiseni saa itsestäänselvästi toivomaansa kirjaa yöpöydälleen edes akuuttilaitokseen joutuaan. Nyt on kunnilla etsikkoaikansa. Niille on paljon annettu, ei rahassa vaan vallassa. Kunnan kunnat valitsevat: uuden jääkiekkokaukalon vai hyvinvarustetun kirjastonsa sosiaalisine toimintarakennelmineen - mielikuvituksen keksimä kysymys, mutta tosi. Kunnilla on supistusten aika. Kätilöt katsokoot, että lapsi hengittää.

Kaksi eteen, yksi taakse

Muutaman kymmenen vuoden aikana tietotekniikka on ottanut vallan kaikkialla. Ei Eläkeläiseni hätäntyminen ole totta ainoastaan kirjastossa. Kone on vastassa pankeissa, apteekkeis-

sa, asemilla. Eläkeläiselleni, joksi minäkin olen vuosi vuodelta tulossa yhdessä suurten ikäluokkien kanssa, toivon kuitenkin vierelle ja opastajaksi myös ihmistä, ainakin ja ehdottomasti kirjastoon, jonka tunnusmerkkinä oli joskus hiljaisuus ja rauha, humanisuus ja sivistyksen - myös sydämen sivistyksen - ylläpito, lukijan ja kirjan vuoropuhelu, niiden huikea yhteensovittamisen mahdollisuus.

Tietotekniikka on ainakin teoriassa mahdollistanut pääsyn isompiin kokoelmiin, paremman tiedonhaun ja nopeamman palvelun, mutta olkoon se renki eikä isäntä. Eläkeläiseni auttakoon meitä kirjastonhoitajia löytämään takaisin palvelemisen ilon ja salapoliisin vainun - vaikeilla kysymyksillään, peräänantamattomuudellaan ja sillä avoimuudella, jolla hän on aina minua ilahduttanut palvelukeskukseni kirjastossa. Kauniit ja rohkeat eivät uhkaa meitä kirjastoja niin kauan kun meillä on aikaa ja antaumusta antaa vastavoimaa. Keinokuvan ja päivittäisen television tunnevoimistelun lisäksi Eläkeläiseni kaipaa sanoja, muistoja ja elämyksiä, joita vain kirja antaa. Monta kertaa olen sairaalassa nähnyt senkin kummallisuuden, että pelkkä kirjan fyysinen läsnäolo yöpöydällä on yhtä välttämätön kuin ystävän käynti. Kirja riittää.